

*Ob 10-letnici pesničine smrti
(1993-2003)*

LJUBKA ŠORLI

TOLMINSKIE PESMI

Pesmi izbral, uredil
in spremno besedo napisal
Marijan Breclj

Ilustracije
naslikal Andrej Kosič

NOVA GORICA – GORICA

I.

ZEMLJICA TOLMINSKA, BOG TE ŽIVI!
V TEBI VIRI SO NEUSAHLJIVI,
KI OB NJIH NAPAJA SE SRCE.

Moji zemlji

Bolj si uboga,
zemlja moja,
bolj te ljubim,
bolj sem twoja.

Vse spomladi
prebudi se,
vse življenja
veseli se.

V tvojem smehu
ni radosti –
v tebi, zemlja,
ni prostosti.

V njive tvoje
razorane
solze naše
so vsejane.

Iz solza bo
cvetje vzkliklo,
poteptane njive
skrilo.

Mi pa bomo
rož nabrali,
domu na oltar
jih dali.

Bolj si uboga,
zemlja moja,
bolj te ljubim,
bolj sem twoja.

Moja zemlja

Ljubim vas, moje zelene planine,
ljubim vas, moje gore!
Temni gozdovi, polja, ravnine,
joče mi z vami srce.

Pa je ob lepih, tihih večerih
lahno zasanjalo polje.
V tajnem šelesu bilk tisočerih
tožilo svojo mi bol je.

Pa so gozdovi moji zeleni
pesem o robstvu zapeli.
Oh, in tedaj so težki odmevi
gore, planine objeli.

Ljubim vas, moje zelene planine,
ljubim vas, moje gore!
Temni gozdovi, polja, ravnine,
joče mi z vami srce.

Drevo ob Soči

Na bregu ob Soči je raslo drevo
in kvišku v vsej svoji lepoti hlepeloo,
ko s cvetjem pomlad je obsula zemljo,
se tudi ob Soči drevo je razcvelo.

Ko vetrič pomladni se z njim je igral
in grelo ga sonce je s sinje višave,
ko v vejah zaljubljeno kos je čebljal,
in pilo srce je dehteče vonjave,

pod mladim drevesom je pesem donela
mladeničev zalih in vedrih deklet,
čez polja do belih vasi je hitela
in v Soče se tihi vrnila šepet.

A zdaj? Korenina suši se.
Umrlo je cvetje, umrla pomlad.
Nad bolnim drevesom nebo žalosti se
in Soča ječi, kot bi drla v prepad.

Po nabrežju Soče

V misli in spomine zatopljena
po nabrežju Soče hodim sama.
V srcu, iz najskritejšega hrama,
struna poje, v molu uglašena.

Kje, Tolmin, zdaj tvoja je podoba,
ki se vtišnila je v me zamlada,
svetla vsa ko pisana livada?
Ni je več. In v duši je grenkoba.

Od podobe mojega Tolmina
le okvir ostal je nedotaknjen:
Grad in z njim prirode vezenina.

V to prelest je moj pogled zamaknjen.
Zdaj mi radost je, zdaj bolečina
svet domači, z nitko sanj pretaknjen.

Jesenska

Ne cvete več drevje,
kot prej je cvetelo,
zdaj suho in velo
je listje, vejevje.

Po cestah rumeni
se listi lovijo
in z vетrom bežijo
pod sive oblake.

Še v dušo se mojo
jesen je zaprla
in sanje mi strla
pomladne ...

V jeseni

Po njivah rumenih
je burja zavela
in tužno zapela
je pesem jeseni.

Tam v vrtu za hišo
so astre zavezle
in težko so vplele
v nas misel jeseni.

A bori so temni
do tal se sklonili
in taho molili
molitev jeseni.

Kje so dragi

Sladko, skrito hrepenenje
sili v rodni me Tolmin.
V Klanec, srečni kraj otroštva,
seže prvi mi spomin.

Hiša še stoji, kot nekdaj,
v Rodne gleda spodnja stran,
nizko v strugi ji Tolminka
milo poje noč in dan.

Ali kje so moji dragi,
ki bili so ves moj svet?
Saj nikogar več ne najdem ...
Kam za njimi vodi sled?

Oh, zakaj, zakaj vprašujem?
Saj predobro sama vem:
med grobovi, tam jih najdem.
Tja, med križe, romat grem.

Kadar ciklamni dehtijo

Skoz okno se usipajo žarki
večernega sonca,
a v meni se misli nemirne
vrstijo brez konca.

Kostanji zeleni pred oknom
skrivenostno šumijo,
na moji mizi opojno
ciklamni dehtijo.

Kaj vstaja pred mano v odtenkih
ko v dalji megleni?
Podoba minule mladosti
poraja se v meni.

Zabrisal je nanjo spomine
vrtinec življenja,
zdaj v njeni podobi ožarjeni
iščem sproščenja.

In kadar povrne se misel
v pomladne gredice,
mi duša je lahna ko v soncu
perot lastovice.

Pesnica Tolmina, Tolminske in trpljenja

Pričajoče delo¹ je že dvanajsta knjiga, ki nosi na platnicah ime slovenske literarne ustvarjalke Ljubke Šorligeve. Do leta 1957 komaj dobro poznana pesnica lirskih pesmi s tolminsko motiviko, pisanih sicer prizadeto in občuteno, vendar v mejah slovenske lirike, kakršna se je pojavljala na Slovenskem v obdobju med obema vojnoma, če pri tem odmislimo ekspressionizem in še kakšno drugo nekoliko manj konvencionalno smer v slovenski literaturi, se je v tem letu nenadno vzdignila kakor ptič feniks in zapela svojo vzvišeno ljubezensko pesem, svojo Visoko pesem v *Vencu spominčic možu na grob*, pesem večnožive, neumrljive ljubezni do svojega sopotnika na kratki, žal prekratki življenjski poti. Te konvencionalnosti svoje pesmi se je pesnica ne le zavedala, ampak jo izpostavila do te mere, da je v začetnih dveh verzih pesmi "Moja pesem", napisani kot uvodni tekst za zbirko svojih Izbranih pesmi - človek bi dejal, da skoraj programskih do te mere, da bi odpravila vsak nesporazum - kasneje zelo jasno in odločno zapela:

---

¹ Urednik se zahvaljuje pesničini hčerki prof. Lojzki Bratuževi za pomoč pri posredovanju besedil, ki jih prinašamo iz še ne objavljenih rokopisov ali manj znanih tiskov, se pravi širši javnosti skoraj neznanih. Doslej izdane pesniške zbirke pa so izšle, kakor sledi: *Detece sveto ... 5 božičnih pesmi* za dvoglaset oziroma za mešani zbor s spremljevanjem orgel. Na besedila Ljubke Šorligeve uglasbil Lojze B[ratuž] Sočenko. Gorizia : Kat[oliška] tiskarna, 1932; *Venec spominčič možu na grob* (uvod Anton Kacin; bibliofilska izdaja v 300 oštrevilčenih izvodih z avtoričinimi lastnoročnimi podpisom, oprema Maks Komac), samozaložba, Gorica : Tiskarna Budin, 1957, jap. vezava, z 1 sliko; *Izbrane pesmi* (izbor, ureditev, spremna beseda in bibliografija Marijan Brecelj, ilustracije Pavel Medvešček), Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1973; *Veseli ringaraji : pesmi za otroke* (izbor, ureditev in spremna beseda Marijan Brecelj, oprema in ilustracije Edi Žerjal), Gorica : Katoliško tiskovno društvo, Revija Pastirček, 1983; *Pod obokom čarobnim* (spremna beseda France Bernik), Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1987; *Rumeni ko zlato so zdaj kostanji : pesmi rodnemu Tolminu* (spremna beseda Marta Filli, izvirni rokopis Ivan Jermol, bibliofilska izdaja v 200 oštrevilčenih izvodih; Sitotisk Špacapan, Idrija pri Bači), Tolmin 1985; *Križev pot* (s slikami opremil Franko Žerjal; spremna beseda Marijan Brecelj), Zadruga Goriška Mohorjeva, 1994; *Canti spezzati* (Traduzione di Diomira Fabjan Bajc, presentazione di Celso Macor), Brazzano : Edizioni Braitan 1994; *Via Crucis.* (Križev pot.) (Testi - poezije: Ljubka Šorli - Bratuž, traduzione - prevod: Marija Kacin, Musiche - glasba: J. S. Bach. [...] 27 .III.1999. (Dvojezična izdaja, izvirno besedilo in italijanski prevod); *Via Crucis.* (Traduzione Marija Kacin, prefazione Marijan Brecelj, illustrazioni e progetto grafico Franko Žerjal. Gorizia : Goriška Mohorjeva, 2000; *Tolminske pesmi.* (Ob 10-letnici pesničine smrti. Pesmi izbral, uredil in spremno besedo napisal Marijan Brecelj. Ilustriral Andrej Kosič), Nova Gorica : Založba Branko, 2003.

*Moja pesem ne utira
novih, drznih si poti
(Moja pesem)*

istočasno pa nakazala, kaj je s svojim pesnjenjem skoz vse življenje zasledovala, saj svojo pesem takole označuje:

*stvarstvo božje v vseh odtenkih
njenim strunam govori.
Ne potaplja se v globine
in ne sili v visočine.
Skozi srečo in gorje
pesem moja eno išče:
pot v človekovo svetišče,
ki mu pravimo
srce.*

Pesniško bero je avtorica do svoje smrti (aprila 1993) zaupala petim pesniškim zbirkam, ki vsaka po svoje zaokrožujejo njeni pesniški misel, ustvarjanje.

Prva, *Venec spominčic možu na grob* (kasneje ponatisnjena kot *Ti in jaz in tri leta življenja*) stoji na visokem piedestalu, saj je tako po vsebini kakor umetniški oblik, lahko trdimo, vrh poezije Ljubke Šorligeve. Urednik dr. Anton Kacin je o njej zapisal: "Venec spominčic" ni in noče biti obtožba oseb, naroda ali države, pač pa obtožuje zlo, ki nujno izvira iz vsakega totalitarizma. Totalitarno mišlenje zamegli pogled razumu, uniči smisel za osnovne in višje vrednote v družbi ter vcepi tudi šibkim posameznikom zavest, da vršijo v službi in v imenu "ideje" neko visoko poslanstvo, da se pri tem ne čutijo vezane na božji in človeški zakon, da tisto namišljeno poslanstvo opravičuje pred njihovo vestjo tudi nasilje in zločin, da pred "idejo" izginejo vse vrednote."

Druga je po vsebinski zasnovi že nekakšno izbrano delo iz vsega njenega dotedanjega pesnjenja, saj nosi že v naslovu tako oznako: *Izbrane pesmi*. Samo po sebi umevno je, da so v njem kar dovolj zastopani tudi teksti s 'tolminske' motiviko, še več: več ali manj skupaj so se znašle te pesmi, tako da si je o tej motiviki moč ustvariti že precej jasno sliko, kakršne si pred to objavo ni bilo mogoče napraviti, ker posameznih tekstov ni bilo mogoče brez večjih težav vzporediti.

Izredno bogato in čustveno razgibano poezijo za otroke in mladino je prinesla njen naslednja, tretja pesniška zbirka *Veseli ringaraja*, ki je po zasnovi in ureditvi blizu njenim Izbranim pesmim. Prinaša namreč kar 127 pesniških tekstov, ki spremljajo in se poglabljajo v najrazličnejše trenutke in probleme sveta otroka in mladostnika, mu odpirajo razglede, mu oblikujejo um in duha, ga

učijo živeti s sočlovekom in naravo, živo in neživo, okoli sebe. Skratka: ga oblikujejo v najplemenitejšem pomenu besede. Pesmi te zbirke so kot pečat na vse njeni pedagoško življenje učiteljice (kar velja za vse zamejske učne moči, ki se leta in leta posvečajo slovenski mladini), ki je znala dolga leta na najskrajnejših mejah naše domovine – v zakotnem Mirniku (prisotnem edinole v Gradnikovi in Zorlutovi pesmi) – vžigati v mladih otroških srcih ljubezen do Domovine in do lepe, pojoče, čiste slovenske besede. Zato smo Šorligevi dolžniki ne le za slovensko izvirno poezijo, ki je istočasno pesem, marveč tudi za njeni vzgojiteljski delo, za dolgo varovanje žara na slovenskem zamejskem ognjišču.

Najbližji tako po vsebini kakor po namenu, ki se kaže v pričujoči zbirki, je šopek pesmi z naslovom *Rumeni ko zlato so zdaj kostanji*, ki ga je zbrala in mu uvodno besedo napisala Marta Filli, kulturna delavka, pesnica, predvsem pa sorokatinja Ljubke Šorligeve. V uvodu, ki sprembla peto zbirko Šorligeve, stojijo zapisane tudi naslednje misli: "Tolmin, rojstni kraj pesnice Ljubke Šorligeve, živi v njenem srcu in njenih mislih vsekozi, odkar ga je zapustila. Gnana od domožja, se je vsa leta vračala k njemu in hrepeneče iskala spomine na jasna leta otroštva, neponovljiva, nepozabna. V razponu tridesetih let so tako nastale pesmi iz te zbirke in se zlile v popolno celoto, v spev rodnemu Tolminu.

Z mehko, otožno liriko je Ljubka Šorligeva stekala niz podob, ki se kakor nežni akvareli odvijajo pred očmi in jih osvetljujeta moč ljubezni in žar hrepnenja: Tolmin s starim zvonikom in molčečim gradom nad njim, srebrna Soča, Tolminka in nad njo Rodne s tiho sopečimi bori in ciklamni, otožne jeseni z belimi meglicami nad gmajno in zlatorumenimi kostanji v drevoredu pod Gradom ... Usoda Ljubki Šorligevi ni bila naklonjena. Namenila ji je mnogo temnih in težkih ur, mnogo trpljenja in žalosti, trpkost ločitev in smerti. Njen rojstni kraj, ki ga je morala zapustiti, pa je v njej ostal simbol neke trdnosti. Knemu se je vračala v trenutkih malodušja in v svojih najtišjih urah, kajti tam je ostal svet njenega otroštva in mladih let, ves svet, prežarjen z upanjem in vero. Trdno se je oklepala prividov iz davnih dni, trepetaje pred praznino in hladom sedanosti ... Tako so nastajale postopoma te pesmi, napisane z ljubezijo, te mehke zasanjane podobe, ti nežni akvareli, ki vzbujajo strune srca. Pesnica je iskala svoje otroštvo, čas, ki je nepreklicno minil; iskala je ljudi, ki jih je imela rada, pa jih ni več; iskala je Tolmin svoje in naše mladosti, ki ga, žal, nikoli več ne bo ... Pesmi Ljubke Šorligeve, tolminske pesnice, so dragocene za nas vse ..."

Literarnozgodovinsko pomembna je zbirka *Pod obokom čarobnim* (1987), ki jo je uredil in ji spremno besedo napisal dr. France Bernik, saj je z analizo njene poetike posegel prav v jedro njenega ustvarjanja. O tem pravi: "Izhodišče v ustvarjalnem postopku

pesnice, nastavek, iz katerega se navadno razvije njena pesem, je opisnost, vendar opisnost take vrste, ki izraža lirsko razpoloženje oziroma čustveno ubranost ob predmetni realnosti ... Take so pesmi, v katerih je najmočnejša prav čustveno razpoloženjska vsebina, navadno ob motivih narave, kjer nekajkrat pride do veljave miselno povzemanje čustvenih doživljajev. In kadar pride do tega, se miselno povzemanje oglaši potiho, kot boječa, še nedoločna notranja drža, tako silovito in prevladujoče je čustveno odzivanje pesnice na realni svet pojavov. To, kar bi lahko imenovali približevanje meditaciji ali njen zarodek, predstavlja v pesmih spomini na mladost, zavest o minljivosti bivanja in ne nazadnje razmeroma refleksivno doživetje razlike med urbanim okoljem ter neposredno lepoto narave.

O njenih pokrajinskih pesmih pa stoji zapisano: "V območje med opisnostjo in lirsko razpoloženjskostjo sodijo tudi pokrajinske pesmi, tista lirika Šorligeve, ki obravnava čisto določeno, konkretno pokrajino, zlasti Tolmin in njegovo okolico, Sočo in obsoške kraje, Goriška Brda, Kras, Beneško Slovenijo in Kanalsko dolino [...] Te pesni praviloma geografsko naslovljene, izražajo [...] svetlo notranjost pesnice, ki se ji motiv pokrajine bodisi podredi ali pa se pesnica oziroma njena duševna nastrojenost prilagodi navadno sončnemu vzdušju pokrajine. Tako nobena od obeh komponent ne poruši globinskega ravnotežja pesniške izpovedovalke in njene harmonične celovitosti. Rahla, čeprav izražena disonanca med pesnico in zunanjo resničnostjo nastopi le tedaj, ko se nekdanje predstave krajev soocijo z današnjo podobo resničnosti." In prav ta moment izredno jasno poudarja že citirana Marta Filli v svojem uvodu.

Seveda se Bernikova spremna beseda zaustavi še ob domoljubnih pesmih Šorligeve, ob njeni zamejski slovenski problematiki in seveda religiozni pesmi, ki je za Šorligevo kar močno značilna. (Pri tem je treba opozoriti, da je njen *Križev pot* izšel v knjigi šele sedem let po Bernikovem uvodu.)

Knjigo *Pod obokom čarobnim* je pesnica še doživela, ne pa več naslednjih dveh: *Križevega pota* in prevoda svojih pesmi v italijanščino *Canti spezzati*. Če se sedaj čisto na kratko zaustavimo ob teh zadnjih dveh, moramo ugotoviti, da je prva prav to, s čimer je Bernik označil njen religiozno pesem, ko je zapisal, da "prevladuje seveda konfesionalna, čeprav doživeta vernost, ki se uresničuje v občestvu kristjanov predvsem ob cerkvenih praznikih in drugih liturgičnih opravilih" (mi bi tukaj radi dodali, da gre ne le za doživeto vernost, temveč za vseskozi bogoljubno prezeto miselnost in ravnanje osebnosti, ki ji gre naravnost priznanje pričevalstva v prvotnem in najpopolnejšem ter najglobljem pomenu: mučeniškem) kar lepo dokumentirano, čeprav je bilo življenjsko in trpljenjsko že v prvem sonetnem vencu dovolj eksplicitno in globoko doživeto izlito v pesem. In odmev tega trpljenja se končno kaže že v samem naslovu

italijanskega prevoda pesmi Šorligeve: Pretrgane pesmi, še bolj pa osnovna nit daljšega uvoda izpod peresa furlanskega pesnika in pisatelja Celsa Macorja, tudi velikega prijatelja Slovencev. Smemo trditi, da je doslej pesniško delo Ljubke Šorligeve najbolj doživeto in občuteno prikazal prav Celso Macôr. Ta je nagloblje prodrl v mučeniško pot Šorligeve in najbolj pesniško opisal njen poezijo, seveda na osnovi lepih in uspelih prevodov Diomire Fabjan Baje.

V njegovem uvodnem zapisu stojijo tudi naslednja mesta: Na nečloveško nasilje je Ljubka Šorligeva dala krščanski odgovor [...] Plaz, ki je ustavil sanje, je užalostil njen pesem, jo zagrenil, vendar ne pogasil. Zakaj Ljubka Šorligeva se je rodila s pesmijo v srcu in s pesmijo je hodila ob bregovih Soče, se vzpenjala v tolminske gore, prisluškovala bučanju vetra med vrhovi bukev in hrastov, pričakovala vrnitev cvetja in ptic; vibriranje mladostnih strun jo je kasneje spremiljalo v vedno večje višine. [...]

Če se ponovno (spodaj podpisani urednik že v četrto, po tridesetih letih, odkar je pripravljal prvi izbor) vračamo k poeziji Ljubke Šorligeve, pomeni, da je ta poezija še vedno živa, da vsebuje vitalno sporočilo, da ni odmaknjena sodobnemu človeku (sodobnim generacijam) in da ima še kaj povedati. In takó izbor, ki sovpada z desetletnico pesničine smrti, želi ta nikoli pretrgani stik z njen poezijo ponesti iz začetka novega tisočletja še naprej rodovom, ki prihajajo ...

Sestavljalec prvega in drugega izbora pesmi Ljubke Šorligeve je zapisal, da je bilo zaradi političnih razmer po drugi svetovni vojni njen delo neodmevno v splošnem slovenskem prostoru, saj mu je bilo fizično nemogoče priti na slovenski knjižni trg Socialistične republike Slovenije, ker je izšlo zunaj slovenskih državnih meja, zaradi znanih diskriminatornih administrativnih ukrepov o vnašanju slovenskega zamejskega tiska, prepovedano in onemogočeno vstopiti na slovenska tla, lahko trdimo, da njena pesem šele sedaj prihaja v splošno slovensko zavest. Kako velika moralna krivica je bila storjena pesnici (pa ne le njej, temveč še celi vrsti njej podobnih osebnosti) in njeni pesmi, bo lahko z vso tragiko ugotavljal prihodnji zgodovinar slovenske kulture. Nam preostaja danes le skromna možnost in čas, da na to mrcvarjenje enega dela slovenske zamejske kulture le opozorimo, saj je nezaslišano, da je človek, da je ženska, ki je pretrpela toliko psiholoških in tudi fizičnih mučenj od strani Italijanov najprej v letih, ki so ji uničila družinsko srečo, ji ugrabilo moža, kasneje samia v najstrašnejši obliki doživila zločin nad lastno osebo, ki ji je bilo odvzeto vsako človeško dostojanstvo.

Ne zato da bi obnavljali tragično zgodbo človeške slepote in divjega sovraštva, temveč zato, da bi vstal pred nami čudoviti lik te izredne žene – mučenice za narod in ideale v življenju, menimo, da je prav, če tu ponatisnemo njen poezijo na procesu o Rižarni, in to

zato, ker širši slovenski javnosti znotraj meja republike Slovenije ni znano ali komaj znano, pa je v svoji kruti realnosti še kako potrebno, da ga spoznamo in da postane vselej pričujoče v naši zavesti.

Svoje bridke spomine je Ljubka Šorljeva tako obnovila:

"Bilo je leta 1943. Prvega aprila ob 2^h ponoči zaslišim, da se pred hišo ustavi kamion. Prestrašena skočim pokonci, saj slutimi, kaj to pomeni. Minil je namreč komaj dober mesec, odkar so v Tolminu aretirali in odpeljali v internacijo v Alatri (Frosinone) mojo mamo in sestro. Vedela sem: zdaj sem na vrsti jaz. Za silo sem se oblekla, medtem so že poskakali čez ograjo Colotti in njegovi pajdaši ter vdrli v stanovanje z brzostrelkami v rokah. Ne morem popisati groze, ki sta jo ob tem pogledu občutila moja otroka, stara 7 odnosno 9 let. Preiskali so vse kote in rekli, da moram z njimi. Jok in prošnje otrok, naj me pustijo, so bila fašistom samo v posmeh. Eni so ostali z njima doma, Colotti in drugi pa so mene odgnali v Trst. Z njimi je morala tudi naša gospodinska pomočnica, Cecilia Kovač, ki so jo v "Villi triste" prav tako pretepali in mučili.

V ulico Bellosguardo smo dospeli, ko se je komaj danilo. Ves dan me nihče po nič ni vprašal. Ob 21 pa me je Collotti dal poklicati v svojo pisarno za prvo zaslišanje. O grozotah, ki so se tam dogajale, do takrat še nisem slišala, zato sem bila precej mirna. Od mene je zahteval, da priznam stvari, za katere nisem vedela. Zato jih nisem mogla priznati. V divji jezi me je začel vlecí za lase in suvati s pestmi, da se mi je pred očmi kar meglilo. Udarci so me zadeli največkrat v glavo. Ko je videl, da omagujem, je poklical svoje pomagače, vame pa zavpil: "Ora ti faranno cantare, vedrai!" Med Collottijevimi pomagači sem si zapomnila samo enega s priimkom Bussetti. Zapomnila sem si ga, ker mi je on, za Collottijem, prizadel največ trpljenja.

Odgnali so me v mučilnico v II. nadstropje. Tam so me popolnoma slekli, mi opljuvali obraz in me potisnili na tako imenovano "kišto" (cassetta). Pod to je bila še ena, nekoliko daljsa, da se je lahko stopilo nanjo. Zgornja "kišta" je bila krajsa od telesa, tako da so noge in roke visele navzdol, ko sem ležala na njej. Navzdol je visela tudi glava, tako da je bilo telo napeto kot lok in se nisem mogla ganiti. Nato so me začeli dušiti z vodo, vrč za vrčem; polnili so mi z njo usta, oči, ušesa, zraven pa me pretepali z bikovko, po golem telesu. Od časa do časa so mučenje prekinili; odvezali so mi roke in me dvignili, da bi izsilili iz mene priznanje. Ker tega ni bilo, se je začelo znova. Ko so videli, da mi zavest pohaja, so prenehali. Dali so mi nekaj, da sem prišla k sebi. Kaj je bilo, ne vem. Vem samo, da rok nisem mogla obrniti, niti jih dvigniti. Kako sem se oblekla, tudi ne vem. Iz mučilnice so me odvedli na hodnik, podoben veži, kjer sem vsa pretepena in onemogla bruhalo.

Pustili so me tu samo nekaj ur. Še isto noč so me, s silo, drugič odgnali v mučilnico. Takrat sem vedela, kaj me čaka, zato sem se od

strahu vsa tresla. Ponovilo se je vse, kot prvikrat. Proti jutru sem se znašla na stolici sredi velike sobe, v prvem nadstropju. Od časa do časa so se odprla vrata in v sobo je pogledal ta ali oni od naših ljudi, ki je ob pogledu name naglas zavzdihnil. Za njim pa je rohnel Collotti: "Vedi cosa ti aspetta, se non parlerai!"

Takrat sem razumela, da me kažejo drugim v opomin in ustrahovanje. Videla nisem, le čutila sem, da človeku nisem bila več podobna.

Naslednji dan me je čakalo zadnje zasliševanje. Tokrat je imel Collotti drug načrt. Ko ni dosegel priznanja, je vstal od mize in si nataknil rokavice. Nisem vedela, zakaj.

"Nočem si pokvariti rok," je izjavil in vzel bikovko. Zdaj mi je bilo vse jasno, kaj namerava. Po meni so začeli padati udarci, težka bikovka je bila v Collottijevih rokah kakor smrtno orožje. Takrat sem imela eno samo željo: da bi bil en udarec tako močan, da bi padla na tla in zaspala za vedno. Mislišti nisem mogla več, niti na otroka ne. Odbijala sem se od stene do stene, kamor me je pač pehala Collottijeva bikovka, celo uro. Ko sem obležala na tleh, je Collotti še stopil name, da bi mi tako pokazal ves svoj prezir. Potem nisem čutila ničesar več.

Ko so me spravili k sebi, sem z veliko težavo vstala, a me je po nekaj korakih obšla slabost, da nisem mogla naprej. Zgrudila sem se na stol. V atriju, pod stopnicami, so mi pripravili zasilno ležišče, kamor sem se zavlekla z največjo muko. Rok nisem mogla niti premakniti, tako so bile otecene. In krvave. Ležala sem pod stopnicami in trpela silne bolečine, saj mi je bil Collotti s pretepanjem naloni velč reber. Moje zdravje, ki je bilo že zaradi trikratnega mučenja na "kišti" do skrajnosti preizkušano, je bilo zdaj popolnoma uničeno. Prosila sem, da bi me poslali v bolnico, a mi prošnje niso uslušali. K meni je prišel vojaški zdravnik, vendar me ni mogel pregledati, ker se zaradi bolečin, ki so mi jih povzročale notranje poškodbe, nisem mogla sleči. Vse zdravljenje je obstajalo v tem, da sem negibno ležala.

Ko sem se po treh tednih malo opomogla, so me poslali v jezuitske zapore. Tu so me čisto slučajno pahnili v celico, kjer je bila moja sestra Marija Šorli, zdaj že pokojna. Njo so namreč iz taborišča v Alatri, skozi vse fašistične zapore, prepeljali v Trst. Od jezuitov so jo vozili na zasliševanja v "Villo triste", kjer je tudi njo Collotti kruto mučil.

Nekaj dni sva bili skupaj v celici, nato so sestro poslali v taborišče na Kostanjevici pri Gorici, mene pa v Zdravščino, kjer sem ostala do 8. septembra 1943.

Collottija pozneje nisem več srečala. A če ga danes po 33 letih, samo na sliki zagledam, me strese miraz ob spominu na grozote, ki jih je prizadel meni in tisočem naših slovenskih ljudi.

Gospod odvetnik, oprostite moji izpovedi, toda mimo tega skoraj nisem mogla.

(Prim.: Katoliški glas 6. maja 1993)

Taka osebnost in narodna mučenica, ki je bila poleg tega aktivna kulturna ustvarjalka, je po vojni doživljala kulturno osamot, kulturni bojkot, saj njene knjige so bile skupaj s toliko drugimi slovenskimi tiski deležne politične prepovedi in se niso smelete vnašati v Socialistično republiko Slovenijo. To stanje se je nekoliko zrahlalo, ko so se politične razmere pri nas, kot odmev spreminjačih se razmer v svetu, počasi spreminjaše in spremenile.

Pričajoča zborka žal ne podaja zaokroženega izbora in pregleda ustvarjalnega dela Ljubke Šorligeve. Zanj se bo treba še vedno naslanjati na vse dosedanje izbore s spremnimi besedami vred. Založnik želi s tem skromnim izborom počastiti le okroglo spominsko obletnico pesničine smrti in zato se je odločil, da podpisanimu poveri sestavo ožjega izbora besedil, vendar z razliko, da bo poleg besedil, ki so že izšla v prejšnjih zbirkah, prinesel tudi taka, ki doslej niso bila zajeta še v nobeni. Pomembno in odločilno za uvrstitev tekstov v pričajočo zbirko je bilo dejstvo, da pesmi pojijo o - tolminski deželi. Najprej seveda striktno pesmi, ki govorijo o Tolminu, potem tiste o tolminski pokrajini in okolici, o nekaterih tolminskeh znamenitostih, bodisi naravnih (Korita), bodisi sakralnih (farna cerkev Matere Božje na Ilovici, Sveti Urh), bodisi o določenih dogodkih (Žalostna pesem – v spomin sedmim talcem iz Poljubina leta 1944). Pesmi se tako, urejene nekako v nekaj koncentričnih krogih, izhajajoč – kakor smo zapisali – iz osrednje točke njene življenjske in umetniške zgodbe: iz domačega, rojstnega kraja Tolmina širijo navzven, tako da objamejo bližnjo in tudi daljno okolico kraja. Tolmin tako dokončno, enakopravno ter vredno vstopa v slovensko književnost, postaja nekak pendant Prešernovi Vrbi, Gradnikovi Medani in še kateremu v slovenski literaturi znanemu (ali slovečemu) kraju. Obzorje se nato razširi, da zaobseže pogled na Mrzli vrh, objame kar nekajkrat Men(j)ore, ki jih je v literaturo uvedel pesnik in pisatelj Ivan Pregelj, se dvigne na Bučenico, vzpone na Matajur v daljavi, potem seveda, ko se je njen pogled že velikokrat blaženo napajal s svetlogo in snežno belino, pa tudi rdečo zarjo na Voglu, Kuku, Škrbini (o, nepozabni vrhovi in krvave priče dogodkov v 1. svetovni vojni in kasneje v Gradnikovih sonetih!).

Na koncu pričajočega kratkega uvodnega pregleda nove zbirke pesmi Šorligeve je morda prav opozoriti na oblikovno plat tekstov. Tudi literarno nešolanemu bralcu ne more uiti ena izmed oblik, ki se nenehno in vztrajno pojavlja v pesniških besedilih Ljubke Šorligeve, to je – sonet. Vse kaže, da ji je ta pesniška oblika bila zelo blizu, po srcu, po čutenu, da je, skratka, odgovarjala njenemu ustvarjalnemu ritmu pri oblikovanju. In priznati je treba, da ji njegova zunanja, formalna oblika, ni delala težav, saj sta ji – razen prav redkih izjem – vedno pokorna vsaj dva elementa: število in razvrstitev kitic (2 kvartini in 2 tercini), pa tudi rimanje teh. Nekoliko drugače je z vsebinsko

sliko, po kateri naj bi prvi del soneta (kvartini) misel napovedoval, drugi del (tercini) pa jo izpeljal. V tem oziru ji taka čista vsebinska dvodelnost največkrat uspe, včasih pa ostane samo pri zunanji obliki in pesem znotraj sheme soneta in njegove dvodelnosti diha le kot sicer enotna stvaritev, vendar brez poudarjene dvodelnosti. To bodo, sem prepričan, podrobnejše razložile prihodnje študije, ki jih delo Šorligeve vsekakor zasluži.²

Že literarne zgodovine navajajo, da je sonet dostikrat *lahko ciklično* povezan. In taki primeri se pri Šorligevi večkrat ponavljajo. V pričajoči zbirki sta vsaj dva taka primera: soneti, združeni pod naslovom *Motivi s Tolminskega*, in še bogatejši primer: vrsta sonetov z naslovom *Slike iz vojnih dni* (vsaj 12 sonetov, vsi iz leta 1944). Višja oblika pa je umetniško povezovanje sonetov v določeno umetno ciklično povezavo, kakršno predstavlja tako imenovani *sonetni venec*. Šorligeva je objavila dva taka sonetna venci: tistega pokojnemu možu z naslovom *Ti in jaz in tri leta življenja* (z akrostihom *Lojzetu Bratužu*) in drugega, posvečenega svoji pokojni materi *Neizpovedana ljubezen* (z akrostihom: *Tebi moja mamica*).

Skozi vso to pokrajinsko prelest, ki ji pesnica Šorligeva zna vdihniti svojsko, rekl bi lahko 'tolminske' barvitost in žarenje, pa se pretaka in pregiba vse težko gorje, ki ga je ta deželica pretrpela v dolgih stoletjih vse do zadnjih dni, ki se iztekajo v 2. svetovno vojno in čas po njej. Čas, ki je medtem tekel in se pretkal, je sicer Šorligevo deloma odmaknil od neposredne povezanosti, je spreminal pokrajino njene

² To se je v resnici zgodilo na dveh slavističnih zborovanjih, od katerih je bilo eno izrecno posvečeno preučevanju življenja in dela Ljubke Šorligeve. In ker se je izid pričajoče izdaje, ki je bil določen za začetek marca 2000, iz različnih vzrokov zakasnil kar za dve dobri leti, zavlekel torej v začetek leta 2003, je potrebno, da se v tej knjigi ohranijo (za prihodnje raziskovalce) vsaj dokumentarni podatki o tem.

Na strokovno-znanstvenem srečanju primorskih slavistov 11. slovenistični dnevi na Gradu Kromberk so bili prebrani naslednji referati: Kulturno-prosvetne razmere na Goriškem po 1. svetovni vojni (Slavica Plahuta), "Skoz trpljenje nas žlahtni usoda" Ljubkina življenjska pot (Tomaž Pavšič), Poezija skupne in osebne usode (Marija Pirjevec), Ljubka Šorli med Italijani (Zoltan Jan), Uglasbitve pesmi Ljubke Šorli (Zorko Harej), Predstavitev pesniške zbirke Tolminske pesmi (Marta Filli), Ljubka Šorli med novogoriškimi dijaki - poročilo (Marija Mrcina). Že pred nekaj leti pa se je ob pesmih Ljubke Šorligeve zaustavila tudi Marija Pirjevec (Ljubka Šorli, pesnica temnega upanja) in Irena Novak-Popov v svojem referatu Slovenska ženska lirika in mesto Ljubke Šorli v njej. Posamezni referati so bili tiskani v časnikih (Novi glas) in revijah (Primorska srečanja 25 (2000) št. 229, str. 372-383; št. 230, str. 469-478), kasneje so izšli v samostojni publikaciji Pogovori srca, ki jo je uredila Marija Mrcina, izdalо pa Slavistično društvo Nova Gorica (Nova Gorica 2002). Pred tem pa je izpod peresa Zoltana Jana izšla razprava Ljubka Šorli med Italijani in njen dopolnjen ponatis v delu istega avtorja Cankar, Kosovel, Zlobec in Ljubka Šorli z naslovom Ljubka Šorli pri Italijanih. Ljubljana, Rokus 2001. (Slavistična knjižnica; 5)

mladosti, je trgal in iztrgal ljudi iz njene sredine, je njo samo narahlo in obzirno umikal iz središča in jo shranil pred našimi telesnimi očmi kot dragoceno seme, ni ji pa mogel vzeti njene pesmi, ni ji mogel iztrgati tolminske melodije, ki jo je spremljala od zibelke skoz življenje do groba, ni pretrgal njenega vira Hipokrene ... zato je še vedno tu med nami, zato nam njene pesmi še pojejo (pojejo kot duet: poje beseda in poje melodija), zato še vedno, kot v njenih dneh, govorijo o zemlji domači in človeku na njej, govorijo in pojejo o - Tolminu in Tolmincih, tistih v središču, in tistih oddaljenih, na skrajnem robu, pojejo skratka o duhu te zemlje in človeku na njej. In dokler bo v zraku in v zemlji ta pesem, bo naš človek živel, bo živila slovenska beseda, ki jo s svojimi sredstvi in na svoj način vse življenje uporablja, jo plemenitila in ji vžigala duha tudi - pesnica bo Božji volji, naša nekdanja sopotnica in sotrpinka, zdaj pa zmagovalka -

Ljubka Šorljeva.

Marijan Breclj

Kazalo

I.

V samoti (1946)	7
Moji zemlji (1931)	8
Moja zemlja (1932)	9
Tolmin (1971)	10
Tolminu (1952)	11
Tolminska pomlad (1963)	13
Tolminska idila (1943)	14
Pomlad v tolminskeih gorah (1946)	15
Tolmin v jeseni (1940)	16
Večer na Tolminskem (1940)	19
Tolminski motiv (1950)	20
Tolminski motiv (1975)	21
Motivi s Tolminskega (1957)	22
Tolminski sonet (1977)	25
Marija na Ilovici (1975)	26
Šmarnice pri Materi Božji na Ilovici (1950)	27
Pri Svetem Urhu v Tolminu (1975)	28
Ob bregu Tolminke (1944)	29
Ob Soči (1930)	30
Ob Sočinem bregu (1930)	31
Drevo ob Soči (1930)	32
Po nabrežju Soče (1977)	33
Teče Soča (1976)	34
Korita (1977)	37
Mrzli vrh (1978)	38
Mengore (1987)	39
Pri Mariji na Mengorah (1948)	40
Mengore (1955)	41
Razgled z Matajurja (1955)	42
Slika iz vojnih dni (1945)	44
Slike izza vojnih dni (1944)	45
 II.	
Naš božič (1929)	55
Jetnikova pomlad (1932)	56
V ječo (1930)	57

Vasi ob Soči (1944)	58
Žalosten, tih (1931)	59
Večerna pot (1931)	60
Žalostna pesem (1944)	61
Grenka misel (1945)	62

III.

Melanholija (1931)	65
Pomladna (1933)	66
Večerna pesem (1932)	67
Pesem (1932)	68
Bolečina (1945)	71
Jesenska (1930)	72
V jeseni (1930)	73
Nekje v gorah (1946)	74
Zimska pesem (1945)	75
Zimski večer v vasi (1938)	76
Teloh (1976)	77

IV.

Božična noč na Tolminskem (1975)	81
Velika noč v Tolminu (1978)	82
V poletni noči (1945)	83
Simonu Gregorčiču (1944)	84
V gorskem svetu (1973)	85
Praznik sv. Rešnjega telesa v Tolminu pred mnogimi leti (1976)	86
Pri rožarju v Tolminu (1976)	89

V.

Misel moja (1954)	93
Kje so dragi (1975)	94
Kadar ciklamni dehtijo (1945)	95
Noč vernih duš (1977)	96
Mineva čas (1982)	97
PESNICA TOLMINA, TOLMINSKE IN TRPLJENJA	99